

Wysakowska, Beata

Współczesna etnofarmakologia - Konferencja w Heidelbergu i jej pokłosie w środowisku polskich historyków nauki

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 38/4, 178-182

1993

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

tującej osiągnięcia uczelni w XIX i XX w., jest wiele poloników (fotografie profesorów, którym poświęcono referaty konferencyjne, publikacje, rękopisy, sprzęt laboratoryjny, a nawet przedmioty osobiste). Wystawa ta jest stale uzupełniana. Jednym z jej nowszych elementów jest zespół eksponatów np. *Przywrócone nazwiska. Pamięci ofiar stalinizmu*. Represje tego okresu objęły głównie inteligencję tatarską, ale także Rosjan i Polaków (wśród nich Michała Korbuta, autora dwutomowej monografii historycznej Uniwersytetu Kazańskiego).

Skromne muzeum historyczne znajduje się także w Instytucie Weterynaryjnym. Dokumentuje ono m.in. najstarszy okres powstałej w 1875 r. uczelni oraz działalność P.Seifmana.

Należy dodać, że J.Bardach w imieniu delegacji polskiej wręczył historykom kazańskim najnowsze publikacje polskie o tematyce tatarskiej. Na spotkaniu pożegnalnym zdecydowano ponadto, że kolejna konferencja odbędzie się w Polsce.

*Jerzy Róziwicz , Zbigniew Wójcik,
Leszek Zasztowt (Warszawa)*

Współczesna etnofarmakologia — Konferencja w Heidelbergu i jej pokłosie w środowisku polskich historyków nauki

W dniach 26-27 marca 1993 r. odbyło się w Heidelbergu 2 Europejskie Kolokwium Etnofarmakologiczne i 11 Międzynarodowa Konferencja Etnomedyczna — zorganizowana przez Arbeitsgemeinschaft Ethnomedizin (z siedzibą w Heidelbergu) oraz European Society of Ethnopharmacology, grupujące narodowe europejskie towarzystwa, zainteresowane rozwijaniem badań nad tradycyjnym ziołolecznictwem i rozwojem etnofarmakologii współczesnej.

Konferencja zgromadziła ok. 100 osób, głównie z krajów europejskich i z Meksyku, etnografów, językoznawców, botaników, farmakologów, lekarzy, historyków nauki oraz specjalistów innych także dziedzin.

Tematykę badawczą polskich ośrodków (instytucji) zaprezentowano w czterech następujących pracach:

1. I.Arabas: *Les herbes dans les Pharmacopées du 1817 du 1937 (la seconde édition 120 ans plus tard)*.

2. M.Henneberg, M.Stasiulewicz: *Herbal Ethnopharmacology of Lithuania. III. Medicament and Food; Panorama: Tradition, Present-Day, Future Perspectives*.

3. B.Kuźnicka, B.Wysakowska: *Comparative study on the use of medicinal plants in Poland (16th century and today)*.

4. D.Penkala-Gawęcka: *Ethnopharmacological aspects of complementary medicine in a small Polish town*.

Konferencję zorganizowano pod hasłem: *Leki i pożywienie z etnofarmakologicznego punktu widzenia*, a tematyka dotyczyła następujących zagadnień:

1) Od tradycyjnych zastosowań naturalnych surowców roślinnych do badań fitochemicznych, farmakologicznych i klinicznych. Problemy skuteczności rozwoju badań.

2) Antropologiczne perspektywy oraz etnosocjofarmakologia jako nowe pole badawcze.

3) Zastosowania osiągnięć etnofarmakologii we współczesnym leczeniu.

Problematyka przedstawionych prac charakteryzowała się dwoma nurtami. 1) Większość prac dotyczyła wykorzystania roślin medycyny tradycyjnej, głównie krajów III Świata — jako potencjalnych nowych leków oraz pożywienia. Były to prace eksperymentalne z zakresu fitochemii i farmakologii. Drugi kierunek stanowiły opracowania etnofarmacji narodowej, głównie — z krajów europejskich (np. monografie dotyczące etnofarmacji węgierskiej, litewskiej czy hiszpańskiej). Omawiano zarówno zagadnienia współczesne, jak i historyczne, wśród których przeważały prace, analizujące dawne źródła, jak np. herbarze, farmakopee, a także leczenie ludowe. Tematyka historyczna dotyczyła głównie krajów pozaeuropejskich.

Duże znaczenie w badaniach tradycyjnego leczenia mają banki danych (np. PHARMEL, NAPRALERT), których rola była szczególnie podkreślana podczas obrad.

Kilka referatów przedstawiło interesujące zagadnienie, jakim jest przydatność niektórych roślin, wykorzystywanych bądź jako surowce lecznicze bądź jako produkty żywieniowe. Również i inne prace dotyczyły problematyki związanej z właściwym odżywianiem, dietetyką oraz profi-

laktyką zdrowia.

Największe zainteresowanie uczestników wzbudziły prace o środkach odurzających: m.in. betelu (*Piper betle* L. — pieprz żuwny) w Nowej Gwinei — autor: W.Schiefenhövel oraz muchomora czerwonego (*Amanita muscaria*) — autorka: A.Rosenbohm, który współcześnie jest stosowany jako lek homeopatyczny.

Duży udział antropologów w obradach Konferencji spowodował urozmaiconą tematyką z pogranicza innych nauk. Zwracano m.in. uwagę na stronę etyczną badań, tzw. nurt antropologii etycznej. Kilka referatów próbowało łączyć problemy antropologii i farmacji. Organizatorzy zjazdu przewidują opublikowanie przedstawionych prac.

22 kwietnia 1993 r. w Warszawie odbyło się seminarium etnofarmaceutyczne zorganizowane przez Pracownię Historii Nauk o Leku IHNOiT, na którym poinformowano uczestników o obradach w Heidelbergu oraz zapoznano z treścią referatów polskich uczestników.

Dr Danuta Penkala-Gawęcka z Instytutu Ekologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu przedstawiła tezy swojego referatu pt. *Etnomedycyna komplementarna w małych miastach polskich z perspektywy antropologicznej*. Autorka skoncentrowała się na materiałach, pochodzących z badań terenowych, przeprowadzonych w miasteczku wielkopolskim Ślesinie. Z antropologicznego punktu widzenia omówiono rolę różnych środków leczniczych, stosowanych w medycynie komplementarnej, ze zwróceniem specjalnej uwagi na kontekst kulturowy, a nie na skuteczność omawianego środka leczniczego. Rozważano medycynę ludową oraz nowe terapie. Badano źródła informacji o nich (kontakty przyjacielskie i sąsiedzkie, środki masowego przekazu, literaturę popularną).

Kolejną pracę przedstawiła mgr Iwona Arabas: *Rośliny lecznicze w Farmakopei Polskiej (edycje z 1817 i 1937 roku)*, stwierdzając, że różnice pomiędzy pierwszą i drugą farmakopeą są bardzo duże. Zredukowano liczbę surowców pochodzących z roślin egzotycznych, nie występują już takie postacie leków jak *conservae, liquores, solutiones, pastae i succi*. Znajdują się natomiast nowe formy: *capsulae, injectiones, suppositoria, suspensiones, tabulettae i vaccinae*. Spośród 228 gatunków roślin z Farmakopei I tylko 27 straciło znaczenie jako rośliny lecznicze, a kolejnych 20 gatunków zaczęto stosować w homeopatii.

Mgr Beata Wysakowska omówiła: *Rośliny lecznicze stosowane w Polsce w XVI wieku a współczesne problemy ziołolecznictwa* (autorki: prof. Barbara Kuźnicka, mgr Beata Wysakowska). Przedstawiono, pocho-

dzące z XVI wieku polskie herbarze-zielniki, — dzieła z zakresu wiedzy o ziołach i ich stosowaniu, nie znane w piśmiennictwie światowym — oraz ich role jako poradników zdrowia. Tradycje lecznictwa ludowego na ziemiach polskich zawierały liczne elementy magii i zabobonów. Ziołolecznictwo było znacznie zróżnicowane w zależności od regionu geograficznego (grup etnicznych). W drugiej części pracy znalazły się informacje o współczesnych roślinnych lekach farmakopealnych oraz badaniach interdyscyplinarnych, prowadzonych w Polskiej Akademii Nauk nad historią leków naturalnych i etnofarmacją. We wnioskach końcowych podano charakterystykę zmian, które zaszły w zakresie ziołolecznictwa w Polsce od XVI wieku do lat siedemdziesiątych naszego stulecia oraz interpretację przyczyn gwałtownego zainteresowania ziołolecznictwem i lecznictwem naturalnym w okresie ostatnich kilkunastu lat.

Uczestniczki zjazdu w Heidelbergu — również mgr Maria Stasiulewicz — mówiły następnie o swoich wrażeniach z II Europejskiego Kolokwium Etnofarmakologicznego oraz o wizycie w Muzeum Farmacji, mieszczącym się (od roku 1957) w Zamku w Heidelbergu. Muzeum powstało w Monachium w roku 1937 i posiada wiele cennych zbiorów z zakresu historii farmacji.

Tematyka poruszana w dyskusji była bardzo rozległa. Na temat współczesnego ziołolecznictwa, opartego na tradycyjnych metodach wypowiedział się kilkakrotnie doc. Aleksander Ożarowski, autor wielu opracowań monograficznych, dotyczących ziołolecznictwa.

Uważał, podobnie jak dr Danuta Penkala-Gawęcka, że w Polsce — w przeciwieństwie do trendów światowych — jest niewielkie zainteresowanie ziołolecznictwem, pomimo wielu wydawnictw popularnych z tego zakresu — źródła te w minimalnym stopniu docierają do czytelników. Warto zatem — mówiła dr Wanda Grębecka — zbadać recepcję popularności współczesnych wydawnictw z zakresu ziołolecznictwa. Ten wątek dyskusji kontynuował dr Piotr Szacki z Muzeum Etnograficznego, mówiąc o stanie wiedzy botanicznej na wsi — jest ona większa niż w mieście — i o roli pośredników w jej przekazywaniu, a także — o ponownym odkrywaniu osiągnięć dawnych ludów i sprawdzaniu ich przez współczesną fitochemię.

Doc. Alicja Zemanek uważa, że interesujące byłoby podjęcie badań nad stosowaniem leków ziołowych w środowiskach inteligenckich — obserwuje się tam wielką fascynację ziołolecznictwem i odwrót od medycyny oficjalnej. Wzrasta m.in. zainteresowanie metodami i lekami naturalnymi wśród lekarzy (doc. Władysław Markowski), doc. Aleksander Ożarowski).

Prof. Tadeusz Bieńkowski, a także dr Danuta Penkala-Gawęcka zastanawiali się nad treścią symboliczną reprodukcji drzeworytu z Farmakopei Królewskiej z 1684 r., która zamieszczona była na drukach programu sympozjum w Heidelbergu. Czy odzwierciedla ona współczesne tendencje w farmacji i zainteresowanie naturalnymi surowcami leczniczymi pochodzącymi głównie z krajów trzeciego świata.

Mówiono także o znaczeniu dawnej literatury botanicznej — m.in. o wielkiej roli jaką na początku XIX wieku odgrywał zielnik Syreniusza (dr W. Grębecka). Doc. A. Ożarowski apelował o wydawanie reprintów dzieł z zakresu ziołolecznictwa (np. zielnika Marcina z Urzędowa). Podkreślił też wagę dawnych wydawnictw regionalnych i np. druków klasztornych — w szerzeniu wiedzy z tego zakresu.

Sympozjum w Heidelbergu dotyczyło roślin stosowanych jako leki i jako pożywienie. Ten kierunek obrad również znalazł odbicie w dyskusji — dr Piotr Szacki rozważał wpływ diety na działanie leku, czy współczesna nauka bierze ten aspekt pod uwagę? Doc. A. Ożarowski stwierdził, że na podstawie obserwacji ludów III Świata medycyna oficjalna zaczyna zwracać uwagę na problem związków sposobu leczenia z żywieniem i nastawieniem psychicznym chorego.

Dyskusja wykazała, że tematyka etnofarmakologiczna budzi szerokie zainteresowanie, skłania do refleksji oraz, że należy podejmować badania z tego zakresu. Doc. A. Zemanek podkreśliła wagę interdyscyplinarnych badań nad ziołolecznictwem prowadzonych w Pracowni Historii Nauk o Leku. Zaproponowała prowadzenie studiów nad dawną literaturą botaniczno-farmaceutyczną, która jest słabo zbadana, szczególnie z punktu widzenia współczesnej nauki — tkwią tu olbrzymie perspektywy.

Problematyka badawcza Konferencji w Heidelbergu, jak i charakter dyskusji na seminarium wskazują jednoznacznie na coraz większe perspektywy zainteresowania ekologią człowieka — stwierdziła w zakończeniu prof. Barbara Kuźnicka. Istnieją ogromne, niezbadane obszary tej żywiołowo rozwijającej się dziedziny wiedzy. Wśród różnorodnych zagadnień wpływu środowiska, w którym żyje człowiek mało poznane są m.in. reakcje biochemiczne organizmu na relacje lek — związki chemiczne, pochodzące z zanieczyszczenia środowiska.

Beata Wysakowska
(Warszawa)